

УДК 821.163.1.09Господінов+821.163.1-3+316.74

DOI <https://doi.org/10.17721/fovia.philologica/2025/10/2>**Андрій АНТОНОВ***аспірант Навчально-наукового інституту філології, Київський національний університет імені Тараса Шевченка, вул. Володимирська, 60, м. Київ, Україна, 01033***ORCID:** 0009-0006-4819-5902*andreyantonov2@gmail.com*

Бібліографічний опис статті: Антонов, А. (2025). Характерологія соціалістичного режиму як контекст творів Георгі Господінова. *Folia Philologica*, 10, 20–27, doi: <https://doi.org/10.17721/fovia.philologica/2025/10/2>

ХАРАКТЕРОЛОГІЯ СОЦІАЛІСТИЧНОГО РЕЖИМУ ЯК КОНТЕКСТ ТВОРІВ ГЕОРГІ ГОСПОДІНОВА

У статті розглядається соціалістичний режим у Болгарії (1944–1989 роки) як характерологічний і культурно-історичний контекст творів Георгі Господінова з особливим акцентом на репрезентацію повсякдення, травматичного досвіду та механізмів пам'яті. У дослідженні висвітлюється формування концептуальної моделі болгарського соціалістичного суспільства в художніх текстах, зокрема через основні концепти – ВЛАДА, ОСВІТА, СВОБОДА СЛОВА та МАТЕРІАЛЬНЕ СТАНОВИЩЕ. Специфіка аналізованого емпіричного матеріалу зумовила використання таких методів дослідження, як герменевтичний, культурно-історичний, інтертекстуальний, а також концептуального аналізу, що дозволило виокремити відповідні концепти як ключові для реконструкції концептосфери болгарського соціалізму. Матеріал дослідження дібрано зі збірки «Я жив при соціалізмі. 171 історія із життя», у якій через приватні свідчення відтворюється мозаїка життя пересічних людей у Болгарії того часу. Окрім того, у статті на прикладі інших творів Г. Господінова – «Інвентарна книга соціалізму», «Невидимі кризи. Есе та історії» та «У розколах канону» – простежується еволюція зацікавлення темою соціалізму у творчості автора. Важливо зазначити, що Г. Господінов не лише висвітлює тему соціалістичного минулого, а й розглядає її як засіб осмислення національної ідентичності, колективної пам'яті та ролі літератури у збереженні досвіду поколінь. Авторська увага до повсякденних тем дозволяє по-новому осмислити явища ідеологічного тиску та культурної трансформації. У статті висвітлюється специфіка документального й есеїстичного письма Г. Господінова, що поєднує приватні історії із широкими культурними узагальненнями. Аналіз текстів Г. Господінова продемонстрував, що характерологія соціалістичної епохи в його творах не зводиться до однозначного засудження чи ностальгії, а радше постає як багаторівнева художня стратегія реконструкції пам'яті на перетині приватного і колективного досвіду. У результаті встановлено, що відповідна стратегія поєднує документальну та художню умовність, що формує історичний тип письма в постсоціалістичній болгарській літературі.

Ключові слова: Георгі Господінов, а-нарративність, мікроісторія, постмодерна проза, культурна пам'ять, соціалізм у Болгарії.

Andrii ANTONOV*PhD Student at the Educational and Scientific Institute of Philology, Taras Shevchenko National University of Kyiv, Volodymyrska str., 60, Kyiv, Ukraine, 01033***ORCID:** 0009-0006-4819-5902*andreyantonov2@gmail.com*

To cite this article: Antonov, A. (2025). Kharakterolohiia sotsialistychnoho rezhymu yak kontekst tvoriv Georgi Gospodinova [The characterology of the socialist regime as a context of Georgi Gospodinov's works]. *Folia Philologica*, 10, 20–27, doi: <https://doi.org/10.17721/fovia.philologica/2025/10/2>

THE CHARACTEROLOGY OF THE SOCIALIST REGIME AS A CONTEXT OF GEORGI GOSPODINOV'S WORKS

The article explores the socialist regime in Bulgaria (1944–1989) as a characterological and cultural-historical context of Georgi Gospodinov's works, with a special emphasis on the representation of everyday life, traumatic experience, and memory mechanisms. The aim of the study is to determine how G. Gospodinov's literary texts construct a conceptual model of the Bulgarian socialist society, particularly through key concepts such as POWER, EDUCATION, FREEDOM OF SPEECH, and MATERIAL STATUS. The methodological framework includes hermeneutic, cultural-historical, intertextual, and conceptual analysis, which made it possible to identify the above concepts as central to reconstructing the conceptual field of Bulgarian socialism. The primary material of analysis is the collection "I Lived Socialism. 171 Life Stories", in which a mosaic of ordinary people's lives in socialist Bulgaria is reconstructed through personal testimonies. In addition, the article traces the evolution of the author's engagement with the topic of socialism based on other works by G. Gospodinov, such as "Inventory Book of Socialism", "Invisible Crises", "Essays and Stories", and "In the Cracks of the Canon". It is important to note that G. Gospodinov not only addresses the socialist past but also treats it as a means of reflecting on national identity, collective memory, and the role of literature in preserving generational experience. The author's attention to everyday topics allows for a new interpretation of ideological pressure and cultural transformation. The article also examines specific features of G. Gospodinov's documentary and essayistic writing, which combines personal stories with broader cultural generalizations. The analysis of G. Gospodinov's texts shows that the characterology of the socialist era in his works goes beyond a straightforward condemnation or nostalgia and instead emerges as a multilayered literary strategy of memory reconstruction at the intersection of private and collective experience. As a result, this strategy combines documentary and fictional elements, shaping a historical mode of writing in the post-socialist Bulgarian literature.

Key words: *Georgi Gospodinov, a-narrativity, microhistory, postmodern prose, cultural memory, socialism in Bulgaria.*

Актуальність проблеми. У листопаді 1962 року VIII з'їзд Комуністичної партії Болгарії (далі – КПБ) заявив, що «болгарський народ успішно розв'язав проблеми переходу від капіталізму до соціалізму й повна перемога соціалізму у країні завершена». На цьому ж конгресі було затверджено загальну перспективу розвитку країни на 1961–1980 роки, завданням було завершення побудови соціалізму в перше десятиліття, щоб потім почати поступовий перехід до комунізму. Ці зміни мали охоплювати всі сфери життя людей: економічну, соціальну, політичну, духовну та, звичайно ж, культурну.

Контекст, у якому велася офіційна культурна політика болгарської держави після 1944 року, це догма комуністичної тоталітарної диктатури та роль відповідного партійного лідера. Влада домінувала в культурній сфері аж до падіння режиму соціалістичної держави, яке відбулося в 1989 році. Основною доктриною, яку влада намагалась утвердити та нав'язати в тогочасній болгарській культурі, був «соціалістичний реалізм», основною доктриною якого, як каже Евеліна Келбечева, було «вихваляння влади в доступній для неї формі» (Келбечева, 2017: 39).

Та за всього домінування ідеології соціалізму на території Болгарії у другій половині 20-го ст. цей період обріс величезною кількістю міфів, які важко було висвітлити в часи існування догми соціалістичного реалізму через нав'язування владою тих тем, які культурні

митці могли висвітлювати у своїх творах, як у музиці чи живописі, так і в літературі. Через це болгарські літературознавці та художні митці кінця 20-го – початку 21-го ст. ставлять за мету розкрити «правду про соціалізм у Болгарії». До їх числа належить і болгарський письменник Георгі Господінов.

Визначення мети дослідження. Мета статті – висвітлити реалії соціалістичного режиму, які є контекстом діяльності Г. Господінова й відображаються у творах митця. Для досягнення поставленої мети вирішується низка завдань:

- схарактеризувати основні етапи розвитку соціалізму в Болгарії;
- з'ясувати, які визначні риси виділяють дослідники періоду соціалізму в Болгарії;
- висвітлити аспекти теми соціалізму, явленої у творах Г. Господінова.

Виклад основного матеріалу дослідження. До середини 80-х років ХХ ст. Болгарія була однією з найнадійніших ланок соціалістичної співдружності. В умовах протиборства двох світових систем, блокового протистояння вона в політичному й ідеологічному плані менше за інших «братніх країн» завдавала клопоту «старшому брату» – СРСР, попри відсутність на її території радянських військ (вони були виведені у грудні 1947 року) і наявність спільного кордону із членами НАТО – Грецією і Туреччиною (Чорній, 2007: 394).

У своїй внутрішній і зовнішній політиці Болгарія в основному незмінно дотримувалась курсу Радянського Союзу. Вона мала репутацію своєрідного «супутника» СРСР, але й у такому становищі Болгарія змогла отримати й чималі плюси у вирішенні питань національної безпеки та соціально-економічних проблем.

На думку Пламена Дойнова, в історії болгарського соціалізму варто виділяти кілька етапів, а саме:

- фазу конкуренції, коли соціалізм у Болгарії з'являвся під впливом внутрішніх і зовнішньополітичних чинників, зокрема СРСР (вересень 1944 року – грудень 1948 року);

- фазу нормативного соціалізму, під час якого соціалізм упроваджується як єдина правильна й можлива модель державного устрою (1949–1956 роки);

- фазу дискусійного соціалізму, який став реакцією болгарського правління на антикомуністичні настрої в Угорщині в 1956 році та Чехословаччині в 1968 році, через що тогочасний правитель БКП Тодор Живков вирішує «послабити» диктаторський режим (1957–1968 роки);

- фазу всеосяжного соціалізму, коли відчувається лібералізація в культурних і наукових відносинах і розширення основних соціалістичних принципів, що стосуються культурної сфери (1970–1984 роки);

- фазу падіння соціалізму, яке пов'язане з політичними змінами в «рідному» СРСР, хоча й до самого кінця, до 1989 року, комуністична партія все ще тримала досить сильні позиції при владі (1985–1989 роки) (Дойнов, 2008: 295–306).

Зацікавленість темою соціалізму у творчості Г. Господінова з'являється ще у 2004 році, коли у співавторстві з Я. Геновой побачила світ «Інвентарна книга соціалізму». У ній зібрані фотографії понад п'ятисот речей того часу – продуктів харчування, пакування, хімічних засобів, цигарок тощо. Як каже сам автор, мета проекту полягає в бажанні розповісти історію соціалізму після 1960-х років «через графічну та візуальну культуру повсякденності, через входження <...> комунізму у приватний простір міського жителя, через спробу тотальної уніфікації соціалістичної людини» (Господінов, 2006: 2).

У 2006 році у співавторстві із журналісткою Д. Івановою, психіатром Р. Петровим і журна-

лістом К. Маноловим було опубліковане перше видання книги «Я жив при соціалізмі. 171 історія із життя». Ця книга є результатом соціологічного дослідження, яке почалося ще у 2004 році, коли кожен, кому було чим поділитися, міг скористатися сайтом www.spomeniteni.org та розповісти свою історію із життя за часів соціалізму. З понад 450 історій до першого видання книги ввійшла 171 історія.

Як зазначає у вступній частині сам Г. Господінов, у житті звичайних людей соціалізм залишив величезний слід. Для одних – це період стабільності, за яким вони сумують дотепер, для інших – це постійне відчуття тотального контролю і неможливість будувати власне життя: думки про соціалізм є амбівалентними. Проте в кожній людині, що пережила період соціалізму, мали б бути власні асоціації, чи то уявлення про світ, чи то предмети – щось, що закарбувалося в пам'яті, або просто історії із життя, зібравши велику кількість таких історій, можна було б зробити висновки про болгарський соціалізм, адже офіційні історії про соціалізм «з перших рук» не можна вважати достовірними, вони не можуть становити ядро опису (Господінов, 2006: 11–13). Автор уважає, що «допоки розказуємо наші історії – ми живі. І ми переживаємо й переживаємо знову те, що розповідаємо» (Господінов, 2006: 19).

У 2014 році виходить книга «Небачені кризи. Есе та історії», де Г. Господінов досліджує болгарський соціалізм у порівнянні з його перебігом в інших країнах, що переживали соціалістичний режим, як-от Чехословаччина, зокрема з подіями Празької весни 1968 року. Автор зазначає, що ця збірка охоплює теми «<...> про літературу як альтернативне джерело енергії. Про чудо читання. Про написання. Про сувеніри й символи. Про те, як болгарський аероплан створив футуризм. Про те, що (не) народив 1968 рік. Про те, що сталося і не сталося» (Господінов, 2014: 11).

Остання книга автора, присвячена проблемі соціалізму в Болгарії, з'явилась у 2021 році під назвою «У розколах канону». В анотації Г. Господінов окремо позначає перелік проблем, яким він присвятив цю книгу: «Як болгарський літак увійшов в історію футуризму<...> Як література й ботаніка зустрічаються у вірші «Фіалки» Пейо Яворова? Що сталося з єдиним футуристичним журналом у країні «Крещендо» і коли

село народжує авангард? Чому про соціалізм складно розповісти? І ще – про полудень ідеології, про колишні словники та винного дитя пізнього соціалізму. Про невидиму літературну антологію, заховану в останніх болгарських банкнотах. І про можливу історію смутку в болгарській літературі» (Господинов, 2021).

Отже, сам автор намагається знайти відповіді на так запитання:

– чому період соціалізму в Болгарії є настільки контраверсійним?

– які події є визначними для періоду соціалізму в Болгарії?

– наскільки великою є проблема «замовчування правди» у цей період?

– чи можна дізнатись «правду про соціалізм», якщо звернутись не до офіційних джерел, а до спогадів пересічних людей, і наскільки ці історії співвідносяться з офіційними джерелами?

Однією з найпоказовіших робіт, що намагається дати відповідь на ці запитання, є збірка «Я жив при соціалізмі. 171 історія із життя». Вона дозволяє виявити досвід побудови Г. Господиновим образного явлення соціалізму на основі низки основних концептів.

Зокрема, концепт *ВЛАДА* є ключовим у нашому дослідженні, адже саме влада контролювала всі сфери життя суспільства. Від дозволу чиновників залежало, чи зможе людина виїхати за кордон, чи буде дозволений шлюб з іноземцем та чи зможуть виїхати діти за кордон. В історії «Шлюб з іноземцем» бажання жінки одружитися з іноземцем ледь не коштувало їй свободи та розлучило її з дитиною. «Спочатку мені не дозволяли, але потім через «зв'язки» вийшло. Увесь цей час, поки ми були нареченими, за мною стежили спецслужби. Кожного понеділка до мене приходив службовець і допитував мене, з ким ми зустрічались і де ми були <...>». Зрештою шлюб зірвався, адже, за офіційною причиною, «жінка має залишитися там, де народилась, щоб навчитися героїзму й патріотизму, а не західному хуліганству <...>» (Господинов, 2006: 31–35). Дуже показова історія про те, як партія ухвалювала рішення за людей і ламала людські долі.

Нерозривно пов'язаним із концептом *ВЛАДА* в його болгарському прояві є образ Тодора Живкова. В окремих історіях він є великим і прагматичним лідером, про якого згаду-

ють лише хороше та перелічують те, що було «кращим, ніж зараз» за часів його правління. Це висвітлюють дві оповіді із книги. Перша, «Щоденник прекрасного», акцентує на тому, що за правління Тодора Живкова «<...> людям не треба було переживати, в який університет вступати, де знайти ліки й куди поїхати на відпочинок <...>» (Господинов, 2006: 279).

В іншій історії, «Не такий уже й поганий соціалізм», згадується про відпочинок на морі впродовж місяця, катання на лижах, сотні подорожей туристичними маршрутами (Господинов, 2006: 285).

Хоча, звичайно, історій про негативне висвітлення влади за часів Тодора Живкова набагато більше. Хочемо виділити декілька. Історія «Вибори 1971 року» розповідає про голосування за нову конституцію в одній з армійських казарм. Тих, хто проголосував проти, викликали до полковника й допитували «<...> як в армію допустили ворожі елементи <...>», тобто фактично іншого вибору, як сказати так, у людей не було (Господинов, 2006: 109).

В «Арифметиці» ідеться про дитину, яка стояла в черзі й побачила портрет з підписом «25 років дорівнює століттю!». Багато часу знадобилося дитині для того, щоби зрозуміти, що за правління Тодора Живкова болгарська комуністична партія декларувала плани зробити величезний прогресивний крок у розвитку країни в рамках однієї з економічних п'ятирічок. Уже дорослим автор зрозумів, що цей лозунг і є символом абсурдних ідей соціалізму (Господинов, 2006: 112).

Історія «Чому корови не дають молоко?» висвітлює спогади про те, як під час партійних зборів партійний секретар попросив фермера дати відповідь на питання «Чому корови не дають молоко?» і не звертає уваги на пояснення робітника, що «немає сіна, корови голодні, немає води, робітники не доглядають корів, немає заgonу». Відповідь «Інших аргументів немає» – не влаштувала партійного секретаря, фермера було звільнено (Господинов, 2006: 110).

Основним інструментом поширення партійних ідей були школи, університети, дитячі та молодіжні організації. І. Еленков, болгарський історик, який спеціалізується на темі соціалізму в Болгарії, у своїй статті «Щоденне життя людей як дзеркало режиму» зазначає, що однією з найхарактерніших рис болгарського

соціалізму були саме дитячі та молодіжні організації, головна мета яких була виховання молоді в дусі соціалістичного суспільства, де робився акцент на дисципліні, відданості режиму, трудових якостях і патріотизмі. Саме тому з першого класу дітей приймали у жовтенята, згодом у середній школі діти ставали піонерами, а після 14 років – комсомольцями. Велика кількість учнівських (зокрема, піонерських) організацій сприяла ствердженню духу взаємодопомоги та дружби. Окрім цього, їхнє завдання полягало в мобілізації політичної молоді та вихованні потенційних керівних кадрів БКП. Пов'язка на грудях піонерів – червоного кольору, а піднята права рука означає готовність до служби та самопожертви. Атмосферу піонерів доповнюють барабани, фанфари, прапори й значки (Еленков, 2017: 15).

Для висвітлення концепту *ОСВІТА* в рамках нашої статті найбільш репрезентативними є оповідання саме про партійні організації, концепцію виховання в умовах суворості та пропаганду соціалістичних ідей серед молоді.

Історія «Хто вчить наших дітей» розповідає про дівчинку, яка записувала в окремий щоденник хто, що і коли робив, адже це було її партійним дорученням. Пізніше ця дівчинка стала вчителем, яка викладала в дитина автора історії, і на коментарі батьків про те, що діти неслухняні, вона відповіла: «<...> у мене є свої люди у класі і я знаю, хто був ініціатором» (Господинов, 2006: 132).

Історія «Виробнича практика '62» розповідає про особливу навчальну дисципліну «Основи сільського господарства», у рамках якої 8-класників відправляли по різних містах Болгарії на виробничу практику, змушували вести щоденник роботи та доповідати про результати своєї праці. Основна мета – «привчити учнів до фізичної праці та виховання любові до тих, хто виконує роботу» (Господинов, 2006: 88).

В історії «Вивчення історії 1984 року» акцент вивчення цієї навчальної дисципліни робився суто на тому, «<...> на якому конгресі БКП що сталося, які документи були ухвалені, номери тракторів, що брали участь у п'ятиріччі, як зростала кількість робітників» (Господинов, 2006: 183).

Життя в піонерському літньому таборі описано в історії «Піонерський табір». Життя за розпорядком, уніформи, сухпайки, культурно-

масові заходи були невід'ємною частиною таборів, але свій досвід автор описує як «бруд, голод та нудьгу» (Господинов, 2006: 197).

У рамках піонерських організацій піонери мали таке завдання на літо: зібрати метал, виростити курча чи зібрати папір. Усі родини мобілізувалися і допомагали дітям виконати ці завдання для успішного звітування перед піонерською дружиною. В історії «Піонерські записки й доручення» описується випадок, як тітка одного з піонерів мала доступ до організації, що видавала офіційні папери з даними «<...> скільки паперу віддав той чи інший учень <...>» (Господинов, 2006: 140).

Історія «Перегляд» розкриває тему розділення шкіл на «елітні» та «звичайні», і було дуже дивним, коли учень з однієї із двох груп опинявся у школі, де він, за фактом, не мав би бути. «Елітні» школи були для «<...> талановитих учнів і дітей талановитих батьків (читайте – партійна номенклатура) <...>» (Господинов, 2006: 144).

Історія «Прозріння» розповідає про випадок, коли у класі у «звичайній» школі з'явилась дитина з «елітної» школи. Ця дитина не відрізнялась за поведінкою від інших, але всі точно відчували, що він (або вона, автор називає дитину «А.») – дитина «важливої персони» (Господинов, 2006: 144–145).

Невід'ємною частиною опису часів соціалізму є питання свободи слова. Люди були дуже обережними щодо того, кому, що і як вони розповідають: чи не суперечить це партійним ідеям, чи варто довіряти людині, якій це розповідається, адже вона може виявитись таємним шпигуном тощо. Влада ж вирішувала, що й кому можна дивитися та слухати, що можна говорити, а що було табуйованим, бо могло принизити гідність партії в очах людей.

Концепт *СВОБОДА СЛОВА* репрезентується у збірці низкою історій, які охоплюють теми табуйованості ЗМІ і вплив соціалістичних наративів на населення.

В історії «Мій 1968 рік у Софії» висвітлюється поняття табуйованості ЗМІ, окрім радіостанції «Софія» і болгарського телебачення. Щоби дізнатися про повстання в Угорщині 1956 року, «<...> батьки крутилися навколо радіоприймача, намагаючись зловити радіостанцію «Лондон» болгарською мовою, що спеціально заглушала <...>» (Господинов, 2006: 74).

Історія «Цікавий випадок з ВЕФом» розповідає про те, як сім'я поїхала на море з радіоприймачем «ВЕФ», де була доступна ліберальна незалежна радіостанція «Вільна Європа», що транслювала останні новини крізь призму керівництва. Зупинившись у кемпінгу, дитина була дуже здивована тим, що всі в кемпінгу слухали цю радіостанцію, а батьки були здивовані, що дитина знає про цю радіостанцію. Історія, про яку ми вже згадували, «Власний радіоприймач» розповідає про дев'ятикласника, що таємно слухав західну музику, особливо рок-н-рол, доти, доки про це не дізналися у школі й не змусили знищити можливість слухати заборонену музику.

Історія «Маленькі історії» акцентує увагу на тому, як заглушення радіостанцій «<...>» було прямим доказом, що із «системою» не все було гаразд. Траплялося, коли короткі, а навіть і середні лінії, ставали повністю недоступними» (Господинов, 2006: 279)

Історія «Югославське телебачення і американські астронавти» розповідає про єдину можливість автора «подивитися приземлення американців на Місяць» (Господинов, 2006: 89). Проблема телебачення цих регіонів полягала в тому, що лише в деяких районах Софії можна було дивитися телепередачі, «<...> не постійно й неякісно, але можливо було. Але для цього треба було мати величезну антену, і поставити її на таку височину, що потрібно було бути альпіністом чи цирковим артистом» (Господинов, 2006: 89). Отже, партія робила все для того, щоб перегляд югославського телебачення був неймовірно складним процесом, який потребував вдалого поєднання низки факторів. Окрім того, у принципі, для якісного перегляду потрібен був телевізор, який був недоступним, але омріяним для більшої кількості населення.

Історія «Науково-фантастична різнокольорова квітка» розповідає про те, як батько автора вирішив залишити пост журналіста в журналі «Труд» із приходом Тодора Живкова, оскільки «Тошев і компанія – мали слабкий афінитет до журналістики, але метастазувались прямо з партії», тобто батько автора не бажав підпорядковуватися тогочасним порядкам (Господинов, 2006: 312).

За дослідженням М. Методієва «Скільки коштувала банічка та інші міфи про «старі-добрі часи», соціалізм у Болгарії відзначався

своєрідною системою «купівлі – продажу»: за соціалізму виробництво та торгівля були під контролем держави – харчові продукти, непродовольчі товари – одяг, автомобілі, техніка й інші, тому всі магазини пропонували однакові товари, а вибір для споживача був обмежений. Ця система, з одного боку, має свої переваги. Ціна на всі товари майже та сама, а можна сказати й однакова (Методієв, 2017).

Зазначена ситуація створює відчуття своєрідної стабільності на ринку, а також рівності між людьми, але ця система виявилася абсолютно нестабільною. Менша проблема полягає в тому, що держава завжди може підняти ціни, не збільшуючи водночас дохід громадян, і траплялося це неодноразово. Набагато серйознішою проблемою був дефіцит товарів, а дефіцит означає черги. Окрім того, відсутність валютних заощаджень обмежувала купівлю за кордоном (Методієв, 2017: 102).

Усі історії, що репрезентують концепт *МАТЕРІАЛЬНЕ СТАНОВИЩЕ*, об'єднані однією тезою – це час постійних і принизливих незручностей щоденного життя і постійна відсутність необхідних речей.

В історії «Добрі часи» показовою вважаємо фразу продавця, яка є своєрідним символом системи купівлі-продажу тих часів: «Якщо немає цибулі – то немає. Якщо вона є – немає більше нічого». Загалом, автор згадує ті часи так: «Постійні й принизливі незручності щоденного життя і постійна відсутність необхідних речей» (Господинов, 2006: 120).

Історія «Про банани й розлучення» розповідає про те, як авторка, стоячи в черзі, мріяла про те, щоб з'їсти банани, досить довгий час, простояла в черзі більше понад годину та вирішила забрати весь залишок, через що зіткнулася з тотальним незадоволенням людей, які так само стояли в черзі понад годину й аргументи яких були такі: «<...> яке право вона має забирати все? Чи не знає вона, що всім має бути все порівну? <...>» (Господинов, 2006: 204).

Історія «20 кілограмів бананів» акцентує на тому, як за допомогою власних зв'язків і знайомства із продавцем звичайна родина отримала цілий ящик із 20 кілограмами бананів, їм навіть довелося роздавати їх здивованим і безмежно вдячним сусідам.

Важливим складником даного концепту є валютний магазин «Кореком», який викликає

досить теплі почуття в болгар. Це було місце, де «можна було купити товари за валюту, питання в тому, що купівля валюти суворо каралась» (Господинов, 2006: 231). Мережа магазинів була тим місцем, де продавалися товари, які не могли продаватися у звичайних ЦУМах, дитячих магазинах, адже вони відрізнялися від загальноприйнятих норм.

Історія «Різнокольорові шкарпетки з «Кореком»» розповідає про дівчинку, яка вирішила доповнити щойно подаровані туфлі шкарпетками із цього магазину, але її мама, викинувши їх у смітник, не дозволила своїй доньці виділятися. Окрім того, історія «Про соски й інші дитячі дрібниці» розповідає про досвід батька, який обійшов всі дитячі магазини в пошуках соски своїй дитині та почув від продавця, що «треба зачекати наступного конгресу, коли ухвалить рішення про їх доставку», а знайшов їх у магазині «Кореком», що був саме навпроти центрального магазину (Господинов, 2006: 119).

Історія «Черга й конспірація» містить фабульне посилення події, у якій автор зі своєю родиною – мамою і батьком – розділялись і втрюх стояли в черзі заради того, щоб купити потрібний товар. Найчастіше стояли в черзі по «банани, олію, кока-колу, цемент, плитку для ванної кімнати» (Господинов, 2006: 219).

Висновки і перспективи подальших досліджень. Характерологія соціалізму, яка слугує контекстом для художніх творів Г. Господінова, втілюється через систему ключових концептів, як-от *ВЛАДА*, *ОСВІТА*, *СВОБОДА СЛОВА* та *МАТЕРІАЛЬНЕ СТАНОВИЩЕ*. У межах концепту *ВЛАДА* акцентовано тотальний контроль над повсякденним життям громадян: від формування навчальних програм до регуляції культурного дозвілля, інформаційного простору та міжнародних

контактів. Образ влади постає амбівалентним: з одного боку, як джерело стабільності, з іншого – як інструмент репресій і уніфікації. Концепт *МАТЕРІАЛЬНЕ СТАНОВИЩЕ* вказує на відчуття хронічного дефіциту, обмеженого доступу до благ і залежності від системи зв'язків. Освіта, як показано в аналізованих історіях, функціонувала не лише як інституція знання, а як механізм ідеологічного відтворення соціалістичних норм, ідентичностей і лояльності. Концепт *СВОБОДА СЛОВА* виявляється майже цілком відсутнім у публічному просторі соціалістичної Болгарії: контроль за мовленням, доступом до інформації і обмеження на комунікацію із зовнішнім світом стали характерними рисами цієї епохи.

Водночас крізь аналіз приватних історій, зібраних у збірці «Я жив при соціалізмі», та інших текстах письменника, простежується своєрідна художня стратегія автора: реконструювати пам'ять про соціалізм не як єдиний офіційний наратив, а як множинність голосів і досвіду, що протистоять забуттю та ідеологічній уніфікації. У цьому контексті твори Г. Господінова постають як постмодерна форма історичного письма, в якій документальне, вигадане, приватне і суспільне переплітаються у складну естетичну структуру.

Отже, проведений у статті аналіз дозволяє дійти висновку, що соціалістичний режим у Болгарії у творах Г. Господінова розглядається не лише як історична епоха, а як культурно-психологічний досвід, що потребує переосмислення через художню форму. Досвід Г. Господінова – один із найбільш репрезентативних прикладів цього переосмислення, важливий як для болгарської літератури ХХ–ХХІ ст., так і для ширшого дискурсу постсоціалістичної пам'яті в Центрально-Східній Європі.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Господинов Г. Аз живях социализма: 171 лични истории. Пловдив : Жанет 45, 2006. 327 с.
2. Господинов Г. В пукнатините на канона. Пловдив : Жанет 45, 2021. 316 с.
3. Господинов Г., Генова Я. Инвентарна книга на социализма. Пловдив : Жанет 45, 2025. 172 с.
4. Господинов Г. Невидимите кризи: есета и истории. Пловдив : Жанет 45, 2014. 199 с.
5. Дойнов П. Увод в политическото семейство. *Социалистическият реализъм. Нови изследвания / съст. П. Дойнов.* София : Нов български университет, 2008. С. 295–306.
6. Еленков И. Всекидневието на хората като огледало на режима. *Какво се случи преди '89-та? Исторически сборник за комунизма в България.* София : Фондация «Софийска платформа», 2017. С. 9–23.
7. Келбечева Е. Културна политика на Народна Република България. *Какво се случи преди '89-та? Исторически сборник за комунизма в България.* София : Фондация «Софийска платформа», 2017. С. 37–51.

8. Методиев М. Колко струваше баничката и други популярни митове за «доброто старо време». *Какво се случи преди '89-та? Исторически сборник за комунизма в България*. София : Фондация «Софийска платформа», 2017. С. 97–112.
9. Стоянов I.A., Чмир О.Р. Болгарсько-український словник. Київ : Наукова думка, 1988. 780 с.
10. Чорний В.П. Історія Болгарії. Львів : ПАІС, 2007. 404 с.

REFERENCES:

1. Chornii, V.P. (2007). *Istoriia Bolharii* [History of Bulgaria]. Lviv: PAIS [in Ukrainian].
2. Doynov, P. (2008). Uvod v politicheskoto semeystvo [Introduction to the Political Family]. In P. Doynov (Ed.), *Sotsialisticheskiyat realizam. Novi izsledvaniya* [Socialist Realism. New Research]. Sofia: New Bulgarian University, 295–306 [in Bulgarian].
3. Elenkov, I. (2017). Vsekidnevieto na khorata kato ogledalo na rezhima [People's Everyday Life as a Mirror of the Regime]. In *Kakvo se sluchi преди '89-та? Исторически сборник за комунизма в България* [What Happened Before '89? Historical Collection about Communism in Bulgaria]. Sofia: Sofia Platform Foundation, 9–23 [in Bulgarian].
4. Gospodinov, G. (2006). *Az zhivyakh sotsializma: 171 lichni istorii* [I Lived Socialism: 171 Personal Stories]. Plovdiv: Janet 45 [in Bulgarian].
5. Gospodinov, G. (2014). *Nevidimite krizi: Eseta i istorii* [Invisible Crises: Essays and Stories]. Plovdiv: Janet 45 [in Bulgarian].
6. Gospodinov, G. (2021). *V puknatinite na kanona* [In the Cracks of the Canon]. Plovdiv: Janet 45 [in Bulgarian].
7. Gospodinov, G., & Genova, Y. (2025). *Inventarna kniga na sotsializma* [Inventory Book of Socialism]. Plovdiv: Janet 45 [in Bulgarian].
8. Kelbecheva, E. (2017). Kulturna politika na Narodna Republika Balgariya [Cultural Policy of the People's Republic of Bulgaria]. *Kakvo se sluchi преди '89-та? Исторически сборник за комунизма в България* [What Happened Before '89? Historical Collection about Communism in Bulgaria]. Sofia: Sofia Platform Foundation, 37–51 [in Bulgarian].
9. Metodiev, M. (2017). Kolko struvashe banichkata i drugi populyarni mitove za “dobroto staro vreme” [How Much Did the Banitsa Cost and Other Popular Myths about the “Good Old Days”]. *Kakvo se sluchi преди '89-та? Исторически сборник за комунизма в България* [What Happened Before '89? Historical Collection about Communism in Bulgaria]. Sofia: Sofia Platform Foundation, 97–112 [in Bulgarian].
10. Stoyanov, I.A., & Chmyr, O.R. (1988). *Bolharsko-ukrainskyi slovnyk* [Bulgarian-Ukrainian Dictionary]. Kyiv: Naukova dumka [in Ukrainian].

Дата першого надходження статті до видання: 29.10.2025
Дата прийняття статті до друку після рецензування: 25.11.2025
Дата публікації (оприлюднення) статті: 30.12.2025